

DOS NOUS ESCRITS ESPIRITUALS
D'ARNAU DE VILANOVA

EL MS. JOAQUIMÍTIC A.O.III.556.A DE L'ARXIU CARMELITÀ DE ROMA

Els dos tractats arnaldians que ara presentem als estudiosos no són del tot desconeguts. L'un d'ells — el primer — havia estat assenyalat ja per Nicolás Antonio¹, i la notícia havia passat de la *Bibliotheca hispana vetus* a alguns erudits del vuit-cents i del nou-cents, fins arribar a la bibliografia arnaldiana del doctor Joaquim Carreras i Artau². Aquest l'identificà, amb molta probabilitat, amb una *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis* que apareixia en l'inventari de la biblioteca de mestre Arnau³. El segon escrit, en canvi, una *Expositio Arnaldi de Villanova super 24^m capitulum Matthaei*, no ha estat remarcat, que sapiguem, per cap arnaldista, degut al fet que el còdex carmelità de Roma no ha estat encara estudiat ni descrit acuradament per cap bibliògraf, malgrat el seu interès per als estudis no solament arnaldians, sinó joaquimítics en general.

Començarem, doncs, aquestes notes, per l'examen del mateix manuscrit i del seu contingut, per a escatir després l'autenticitat arnaldiana dels dos nous tractats i llur interès per al major coneixement de la personalitat d'Arnau de Vilanova. Llur publicació íntegra resta reservada a l'edició crítica de tot l'opus espiritual arnaldia, projectada el 1948 per l'Institut d'Estudis Catalans

¹ *Bibliotheca hispana vetus*, I (Roma 1696), 79 a. Per error vaig dir en el meu treball *Les versions italianes medievals d'obres religioses de mestre Arnau de Vilanova*, en l'Archivio italiano per la Storia della Pietà 1 (Roma 1951) 395-462 (veg. p. 402), que N. Antonio donava a la peça 6 del ms. carmelità l'incipit *Constitui vos*.

² *Les obres teològiques d'Arnau de Vilanova*, als «AST» 12 (1936) 217-231 (citat ací: CARRERAS).

³ Número 116 de l'inventari publicat per Roc CHABÀS, *Inventario de los libros, ropas y demás efectos de Arnaldo de Vilanova*, en la «Revista Archivos, Bibliotecas, Museos», 2.ª época, 9 (1903) 189-203.

i patrocinada des del 1950 per la *Union Académique Internationale*, amb seu a Brusselles ⁴.

EL MANUSCRIT CARMELITÀ DE ROMA A.O.III.556.A

Donant un cop d'ull a la descripció sumària que en fem en l'apèndix I, es veu tot d'una que el còdex carmelità comprèn tres parts ben definides: set peces arnaldianes (núms. 1-7); deu de joaquimítics, entre escrits autèntics, dubtosos i apòcrifs de Joaquim de Fiore i altres opuscles d'ambient joaquimític (números 8-17), i tres de seriosament teològiques, totes elles de Guillem d'Alvèrnia, nomenat més tost Gulielmus Parisiensis.

Pel caràcter paleogràfic, el còdex és de mà italiana de la primera meitat del segle xv, potser no gaire posterior a la data del 1408, esmentada al foli 127 a, coincidint així amb la nova florida joaquimítica que s'escampà arreu d'Europa amb ocasió del Cisma d'Occident.

La seva presència en l'Arxiu de l'orde carmelità de l'antiga observància, un temps en el convent de Santa Maria in Transpontina i ara en el proper Col·legi internacional de Sant Albert, pot explicar-se per l'interès que l'orde sentí per l'*Oraculum angelicum* (atribuït a un suposat Ciril, «heremita Montis Carmeli» ⁵), sobretot després que en 1370 el carmelita català fra Felip Ribot l'enquibí en un recull de textos, el *Speculum*, en el qual figurava també una lletra apòcrifa de Ciril a Joaquim de Fiore ⁶.

En general, el còdex carmelità no és gaire fidel. Les errades de transcripció i de llatí son freqüents, i per bé que tot sovint

⁴ Sobre l'avenç d'aqueix projecte consulteu la meua nota *Els textos espirituals d'Arnau de Vilanova en llengua grega*, en els «Quaderns ibero-americanis», n.º 15 (Torí, juny 1953) 358-361; i l'altra, més precisa, de RAMON ARAMON I SERRA, *Projecte de publicació de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova*, en el «Butlletí Societat catalana d'Estudis històrics» 1 (Barcelona 1952) 97-100.

⁵ Veg. més avall, apèndix II, nota 45. Abans del 1370 els carmelites o eren hostils al joaquimisme, com és el cas de Guiu Terrena, o a penes se n'interessaren; veg. B. M. XIBERTA, *De scriptoribus scholasticis saeculi XIV ex ordine carmelitarum*, en la *Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique*, 6 (Louvain 1931), 79, 396.

⁶ Vegeu la primera ed. d'aquest recull, *Speculum ordinis fratrum carmelitarum noviter impressum* (Venècia 1507). Sobre Felip Ribot veg. [B. XIBERTA], *De magistro Philippo Ribot*, en «Analecta Ordinis carmelitarum» 6 (Roma 1927) 468-472; id.; *Elias et religio christiana in Monte Carmelo*, *ibid.*, 7 (s. a.) 180-212; i B. ZIMMERMANN, *Acta capitulorum generalium ordinis fratrum B. V. Mariae de Monte Carmelo*, I, en *Monumenta historica carmelitana*, I (Lirinae 1906), 67, 76-78.

fan de bon corregir, d'altres vegades, en canvi, donen un text corrupte, impossible de reconstruir⁷. Per això és més de doldre que sigui un manuscrit tan imperfecte l'únic que ens hagi conservat les dues peces arnaldianes que ara ens interessen particularment.

Dels set escrits d'Arnau que formen la primera part de tot el còdex, els cinc primers són ben coneguts, perquè foren inclosos pel mateix Arnau en el recull d'obres seves que conjuminà a Montpeller el 5 de juny de 1305 per a presentar al novell papa Climent V (ms. Vat. lat. 3824), és a dir: el *De adventu Antichristi*, el *De cymbalis Ecclesiae*, l'*Apologia de versutiis et per-versitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, l'*Eulogium* i la *Philosophia catholica* (peces 1-5). Dels dos darrers (peces 6-7) ens ocuparem en particular més endavant.

De les deu peces joaquimítiques⁸, totes ja conegudes a través d'altres manuscrits, n'hi ha quatre d'autèntiques (*De praescientia Dei et praedestinatione*, *In evangelium Iohannis*, *Contra iudaeos* i *De ultimis tribulationibus*, peces 8-10 i 16), una de dubtosa (*Expositio prophetiae anomyni*, peça 11), dues d'apòcrifes (*In Ezechielem prophetam* i *De septem statibus Ecclesiae*, peces 14 i 17) i dues d'ambient joaquimític tan sols (el famós *Sibyllae Erithreae vaticinium*, peça 15, i el *De clericorum lapsu*, d'autor incert, peça 13). Una oració pseudo-agustiniana a Jesús, rei de la glòria (peça 12) hi ha estat inserida per atzar, com tot sovint s'esdevé en els manuscrits espirituals de l'Edat Mitjana.

La part més seriosa de tot el còdex és la darrera, formada per tres obres de Guillem de París⁹, més tost morals que especulatives, i no allunyades de les preocupacions dels espirituals joa-

⁷ Veg. més avall, apèndix II, text corresponent al foli 60 b.

⁸ Em referiré especialment a F. Russo, *Bibliografia gioachimita*, en la *Biblioteca di Bibliografia italiana*, XXVIII (Florència 1954) (cit. Russo), que no va poder ésser encabít en el meu treball *Orientaciones bibliográficas para el estudio de Arnau de Vilanova*, en «Pensamiento» 10 (Madrid 1954) 311-323, les proves del qual no em foren mai trameses a Roma; a la p. 319 afegiu encara els dos importants treballs de Dom CEBRIÀ BARAUT, *Un tratado inédito de Joaquín de Fiore. De vita sancti Benedicti et de officio divino secundum eius doctrinam*, en «AST» 24 (1951) 33-122, i *Las antiguas biografías de Joaquín de Fiore y sus fuentes*, ibid., 26 (1953) 195-232; el treball crític de HERBERT GRUNDMANN, *Neue Forschungen über Joachim von Fiore*, «Münstere Forschungen» 1 (Marburg 1950); i la segona edició del dubtós *Liber figurarum* a cura de L. Tondelli (Torí 1953).

⁹ Veg. P. GLORIEUX, *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIII siècle*, I, en *Études de philosophie médiévale*, XVII (París 1933), n.º 141 (citat GLORIEUX).

quimítics: *De fide et legibus*, *De collatione et singularitate beneficiorum* i *Summa de virtutibus et vitiis* (peces 18-20).

Passem ja a l'estudi dels dos nous escrits de mestre Arnau.

AUTENTICITAT I DATA DELS NOUS ESCRITS ARNALDIANS

Les dues raons que ens fan acceptar la paternitat arnaldiana de les peces 6 i 7 són: 1.ª, que a ell les atribueix el manuscrit únic que ens les ha conservades, el qual les dona a la fi d'un **boldró** d'opuscles autènticament arnaldians; 2.ª, que totes dues presenten la doctrina autèntica d'Arnau amb la forma interna més típicament seva: una estructura lògica, ferma i precisa, feta de divisions didàctiques fèrries i exactes, i, juntament amb això, un estil desimbolt, agosarat i pintoresc, que sap retornar sense dificultat a reprendre el fil dialèctic tal vegada abandonat per la força de la passió. Per tal de permetre al lector de comprovar per si mateix la vàlua d'aquest argument, donem tota l'estructura interna de la *Responsio* als impugnadors de la seva doctrina (apèndix II), i els primers paràgrafs de l'*Expositio* del capítol vint-i-quatrè de sant Mateu sobre els temps finals (apèndix III).

No deixen de presentar-se algunes dificultats a semblant atribució, però més tost aparents, ens sembla, que no pas reals. Les unes es refereixen als dos escrits alhora; les altres, només a la *Responsio* apològica.

De les dificultats generals, la primera és que Arnau no esmenta aquestes dues obres en cap altre dels seus escrits autèntics: ni les posa entre els seus opuscles teològics ofrenats a Climent V, tot just elegit (24 d'agost del 1305); ni les cita mai en les freqüents referències internes a les seves pròpies obres, que és un tret ben típic dels seus escrits. Però llur manca en el manuscrit Vat. lat. 3824 no té cap vàlua si ambdós opuscles poden ésser posteriors al 1305, com després provarem; i la manca de referències internes s'explica a bastament pel fet que després del 1305 Arnau no conjuminà cap altre recull dels seus escrits espirituals; això, juntament amb la condemnaió de les seves doctrines per la Inquisició de Tarragona l'any 1316, basta per a donar raó de la dispersió i de la pèrdua d'una bona part de la producció arnaldiana que va del 1305 al 1311. Un argument negatiu, doncs, pel que es refereix

a aquest darrer període de la seva vida, té valor molt escassa, gairebé nulla.

També pot oposar-se a la paternitat arnaldiana dels dos escrits que ara ens interessen, llur tema apocalíptic, més característic de la primera època de la vida d'Arnau que no pas de la segona, quan la seva dèria era principalment la reforma de l'Església i la defensa dels espirituals i dels beguins. Tot amb tot, per amor als esquemes racionals no oblidéssim pas que en alguns escrits d'aquests darrers anys la preocupació apocalíptica hi és tan viva com la mateixa reforma espiritual — recordem tan sols la *Confessió de Barcelona* i el *Raonament d'Avinyó* —, i que si fos autèntica la llarga *Expositio super Apocalypsi* atribuïda a Arnau de Vilanova en el manuscrit Vat. lat. 5740, caldria situar-la també en aqueix darrer període de la seva vida, més concretament en l'any 1306¹⁰. Finalment, no cal insistir en la circumstància d'haver-nos-els conservat un manuscrit únic, com si això pogués afeblir l'atribució a mestre Arnau; car la mateixa cosa s'esdevé amb la major part dels seus escrits posteriors al recull del 1305¹¹.

Una nova dificultat podria presentar-se encara, més en particular, contra l'autenticitat de la *Responsio* als impugnadors de la veritat: la forma impersonal del títol — *Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus quae fiebant contra tractatum Arnaldi de adventu Antichristi* — i l'ús de la tercera persona, tot d'una

¹⁰ El dubte sobre l'autenticitat de l'*Expositio super Apocalypsi* (CARRERAS, n.º 1) ve, més que no pas de la seva absència en el ms. Vat. lat. 3824 (car podria ésser posterior al 1305), o de la manca de referències a ell, del fet que els darrers anys de la seva vida quan Arnau defensa les seves idees apocalíptiques (peça 6 del ms. carmelità) fa només referència al seu tractat *De adventu Antichristi*, sense alludir cap altre comentari seu important sobre el mateix tema. Ultra això, dels tres mss. que ens l'han conservada, el més antic, l'Ottob. lat. 576 de la Vaticana, de lletra gòtica textual dels primers decennis del segle xiv (possiblement de Sicília), és del tot anònim; segueix el Vat. lat. 5740, reportat sovint pels arnaldians, que és l'únic que l'atribueix a mestre Arnau, però pertany al segle xiv molt avençat; el tercer, Vat. lat. 1305, de lletra cursiva francesa del segle xv, és també anònim i duu aquest colofó: «Explicit expositio Appocalipsis quam scribi fecit dominus Iesus Christus anno ipsius millesimo .cccviº. in monasterio sancti Victoris Massilie. Ista postilla fuit copiatu seu translata a quodam libro domini prioris dertusensis, qui liber erat scriptus de lietera multum antiqua in civitate Valencie regni Aragonie anno domini millesimo .ccccxvº». És versemblant que a Sicília, o almenys a València, centres d'espiritalisme i de fraticels admiradors d'Arnau, hom ignorés que ell n'era l'autor? Un estudi a fons no tant de les doctrines com de l'estil de l'*Expositio* podria fàcilment comprovar si és o no una obra autèntica d'Arnau de Vilanova.

¹¹ Veg. CARRERAS, núms. 30-41.

fan la impressió de tractar-se, més tost que d'un escrit seu, d'una defensa de la doctrina arnaldiana, feta per algun dels seus deixebles espirituals, en els moments, per exemple, en què Enric d'Harclay impugnava a Oxford les cavillacions apocalíptiques d'Arnau¹². Però aquesta objecció resta esvanida bon punt la lectura arriba a la segona part (foli 60 b), on Arnau reconta vivaçment i en primera persona les circumstàncies en què escriví el *De adventu Antichristi*; sense comptar, de més a més, que un tal ús de la tercera persona en resumir la seva doctrina no és tampoc infreqüent en altres escrits autèntics d'Arnau de Vilanova.

Resta, doncs, només veure si és possible d'identificar aquests dos escrits amb altres dels quals teníem ja una certa notícia. Ja he dit al començament del present estudi que jo acceptava plenament, després de l'examen del primer text, la seva identificació amb la *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis*, com havia agudament conjeurat Joaquim Carreras i Artau. En canvi, de l'*Expositio Arnaldi de Villanova super 24^m capitulum Matthaei* no teníem cap referència, car no em penso que pugui ésser encabida en aquells cinc volums de comentaris als evangelis, escrits per a ús de la muller i dels fills de Jaume II d'Aragó¹³, els quals tenien una finalitat més aviat espiritual que teològica, i probablement estarien redactats en llengua catalana.

Pel que fa a la data precisa en què els dos nous escrits foren compostos, provat ja que, malgrat llur tema, poden ésser posteriors a l'agost del 1305, el fet de no constar en el manuscrit Vat. lat. 3824 permet sense més, tractant-se de textos llatins, de datar-los entre 1305 i 1311. I això és l'únic que podem dir de l'*Expositio* sobre sant Mateu. Per a la *Responsio*, hi ha dos indicis que, tot d'una, poden semblar contradictoris: el tractar-se d'una defensa del *De adventu Antichristi* ens porta a conjecturar que no pugui ésser posterior de molt al 1300; en canvi, la defensa de les doctrines de Pere Joan Olieu (foli 65 a) ens duu als anys de les disputes dels espirituals amb la comunitat franciscana a Avinyó, entre el 1309 i el 1311, cosa que sembla corroborada per l'ex-

¹² FRANZ PELSTER, *Die Quaestio Heinrichs von Harclay über die zweite Ankunft Christi und die Erwartung des baldigen Weltendes zu Anfang des XIV. Jahrhunderts*, en l'«Archivio» cit., I, 25-82.

¹³ Veg. *Les versions italianes* cit., 403.

pressió «in .XIII°. centenario, quod nunc currit» (foli 46 d), que difícilment s'avindria amb els primers anys del segle.

Una tal conclusió obre una qüestió nova: aquestes respostes, que certament no tenen res a veure amb les 'Αντιλογία del manuscrit grec¹⁴, ¿no podrien ésser el text llatí, perdut, del *Raonament d'Avinyó*? Així s'explicaria per què la recensió llatina original no consta en l'inventari dels llibres deixats per mestre Arnau després de la mort: no hi figuraria com a *Lectio Avenionis*, paral·lela a la *Lectio Almeriae* (recensió catalana del *Raonament*, reconstruït a Almeria), sinó com a *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis*.

Hi ha, però, algunes dificultats que s'oposen, sembla, a fer aqueixa doble identificació, per bé que sempre hem de tenir ben en compte que podem fiar-nos molt poc del que assegura el propi Arnau en el *Raonament* reconstruït a Almeria. Segons ell, el papa i els cardenals li «demanaren què avia feyt estan en Sicília e anan al rey d'Aragon»¹⁵; en canvi, la *Responsio* del manuscrit carmelità vol ésser una apologia del *De adventu Antichristi*. El *Raonament* tendia a congraciar el papa i la seva cort en favor seu i dels espirituals; per contra, en les respostes, Arnau parla palesament contra els pseudo-cardenals i els pseudo-prelats (foli 62 b). Finalment, sabem que a Avinyó Arnau recontà certs dubtes de fe del rei Jaume II en veure l'estat de l'Església, mentre ací el rei d'Aragó no hi és esmentat.

NOVES DADES HISTÒRIQUES

Remarcaré, per fi, algunes dades d'interès històric que ens ofereix el manuscrit carmelità.

En primer lloc, la data de composició del *De tempore adventus Antichristi*, escrit enmig d'una pintoresca crisi pseudo-mística, molt semblant a la que originà el *De cymbalis Ecclesiae* (foli 60 b-c). Fins ara hom creia que la primera part del *De adventu* era del 1297 i que el primer tractat apocalíptic de mestre Arnau era el del manuscrit Vat. lat. 5740. Ara ell mateix ens diu que després d'haver

¹⁴ Els folis 107 v-112 v del ms. 113 de Leningrad corresponen al final de la peça anterior, per bé que erròniament l'escriba hi avantposés una senzilla caplletra. Compareu amb els folis 41 b-43 b del ms. Vat. lat. 3824: «Videtur mihi quod sit presumpcio et stulticia...»

¹⁵ *Obres catalanes*, I, 167 (ed. BATLLORI-CARRERAS).

escrit el *De adventu Antichristi*, el tingué secret, fins que set anys més tard el mostrà a certs cartoixans, dels quals no precisa el lloc; i encara passaren gairebé quatre anys d'aquella primera manifestació abans de divulgar-lo a París quan hi anà com a ambaixador del comte-rei. Com que aquesta ambaixada tingué lloc el 1299, la data de composició d'aquell tractat remunta a l'any 1288, quan Arnau era encara en terres valencianes, pel que sembla¹⁶. Això obliga a plantejar de cap i de nou els orígens del joaquimisme arnaldia.

En segon lloc, entre els retrets que els adversaris de la veritat li feien — que fos mullerat i somniador i fantàstic i metge (foli 61 c-63 c) — hi ha també que fos «de filiis despecte nationis, scilicet chatalanus» (foli 61 b): primer reconeixement autèntic del seu origen, fet pel propi Arnau de Vilanova, el qual, en comptes de defensar-se'n, accepta el retret, i no se n'excusa remarcant el poder que els seus reis anaven de dia en dia guanyant en tot el món europeu, sinó que s'accontenta d'allegar textos de l'Escriptura que mostren que Déu no fa distinció entre les diferents nacions.

Finalment, per primera vegada, que sapiguem, Arnau esmenta Ramon Llull (foli 65 b), presentant-lo com a un enviat de Déu i defensant-lo de l'acusació que fos illiterat i desconeixedor de la gramàtica, com si això bastés per a rebutjar-ne el missatge diví que duia: conjunció històrica de dos grans catalans que llur vida atrafegada no acaba mai d'acostar, que llur doctrina en part ajunta — reforma espiritual de l'Església — i en part allunya — espera de l'Anticrist¹⁷ —, i que la llegenda pòstuma cuidarà d'acoblar indefectiblement.

Abans de donar la descripció del còdex carmelità i llargs extrets dels nous escrits arnaldians, he d'agrair cordialment al Reverend P. Bartomeu M. Xiberta, O. C., la facilitat constantment atorgada per a la consultació i estudi del valuós manuscrit.

MIQUEL BATLLORI, S. I.

Roma, gener del 1956.

¹⁶ J. A. PANIAGUA, *Vida de Arnaldo de Vilanova*, extret d'«Archivos ibero-americanos de Historia de la Medicina» 3 (1951) 20.

¹⁷ M'hi he referit recentment en la ponència del IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, *El lullisme del primer Renaixement* (Palma de Mallorca 1955), 14.

APÈNDIXS

I

EL MS.A.O.III.556.A DE L'ARXIU CARMELITÀ DE ROMA

Còdex de paper, 419 × 279 mm., relligat en cuir; lletra textual italiana de la primera meitat del segle xv; 340 folis (foliació moderna a llapis) a dues columnes. Els mots entre * * són les rúbriques. Prescindim de les postilles i notes marginals, de mà posterior.

1 (ff. 1 a-12 d) * INCIPIT TRAC[TA]TUS ARNALDI DE UILLA NOUA DE ADUENTU ANTICRISTI *. [Pars prima.] Inc. (1 a) [C]onstitui super uos [auditores del.] speculatores; des. (8 d) *adhuc predictus adventus.*

[Pars altera.] Inc. (8 d) *Doctores vero parisienses [corr. ex: parisienses] qui suprascripta; des. (12 d) et assertio augustini .xx. de ciuitate dei.*

Conegut també com a *Tractatus de tempore adventus Antichristi*. GLORIEUX, I, p. 426, bk); CARRERAS, n.º 6; edicions fragmentàries ibid.

2 (ff. 13 a-20 d) * TRAC[TA]TUS EIUSDEM DE MISTERIO CIMBALORUM *. Inc. [Q]ui interrogant interrogent; des. *ad ceteros deriuari. Laudate dominum in cimbali bene sonantibus. Laudate eum in cimbali Jubilationis. omnis spiritus laudet dominum Yesum Christum. Amen. Deo gratias. finis. finis.*

Conegut també com a *Tractatus de cymbali Ecclesiae*. GLORIEUX, I, p. 428, bt); CARRERAS, n.º 9; eds. fragm. ibid.

3 (ff. 20 d-32 b) [ARNALDI DE VILANOVA] * INCIPIT APOLOGIA DE VERSUCIJS ET PERUERSITATIBUS PSEUDO THEOLOGORUM ET RELIGIOSORUM AD MAGISTRUM IACOBUM ALBI CANONICUM DIGNENSON * (!). Inc. [A]d ea que per vestras litteras intimastis; des. *ipsos pro sua misericordia restituat sanitati.*

GLORIEUX, I, p. 429, ca); CARRERAS, n.º 11; eds. fragm. ibid.

4 (ff. 32 b-34 d) * PREFATIO EIUSDEM AD SEQUENS OPUS *. Inc. (32 b) [A]d introductionem legendorum. *Audiat tota [seq. pars del.] presens ac venerabilis multitudo; des. (32 c) breue et clarum [seq. eloquium del.] eulogium.*

(32 c) * INCIPIT ELOGIUM (!) DE NOTITIA UERORUM ET PSEUDO APOSTOLORUM *. Inc. [Q]uoniam apostolus ad tessalonicenses; des. (34 d) *faciatis exinde copiam. Laha (!) nostri laboris mercede.*

GLORIEUX, I, p. 430, cc); CARRERAS, n.º 12; edició provisòria, a base només del ms. Vat. lat. 3824, per J. CARRERAS I ARTAU, *La polémica gerundense sobre el Anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos*, en «Anales del Instituto Estudios gerundenses» 5 (1950) 5-58.

5 (ff. 34 d-46 c) [ARNALDI DE VILLANOVA] * INCIPIT PHILOSOPHIA [seq. uerorum del.] CHATOLICHA [ET] DIUINA TRADENS ARTEM ADNICALANDI UERSUTIAS MAXIMI ANTICHRISTI ET OMNIUM MENBRORUM IPSIUS AD SACRUM COLLEGIUM ROMANORUM *. Inc. [H]omines pestilentes dissipant ciuitatem; des. irritabuntur sed insuper ratione.

GLORIEUX, I, p. 428, bv); CARRERAS, n.º 10; eds. fragm. ibid.

6 (ff. 46 c-70 a) TRAC[TA]TUS QUIDEM (!) IN QUO RESPONDETUR OBIECTIONIBUS QUE FIEBANT CONTRA TRACTATUM ARNALDI DE ADUENTU ANTICRISTI *. Inc. [T]ertiodecimo centenariorum annorum Christi; des. cum omnia implebuntur. Cui sit Laus et honor et gloria in secula seculorum [seq. a del.] Amen.

Manca a GLORIEUX. CARRERAS, n.º 64, on li ve donat el títol de l'inventari de la llibreria d'Arnau, çó és: *Responsio ad cavillationes adversarii veritatis*. Aquesta peça d'Arnau és l'objecte principal del present estudi: veg. supra, introducció; i infra, apèndix II.

7 (ff. 70 a-90 b) * EXPOSITIO ARNALDI DE UILLA NOUA SUPER [seq. q del.] 24^m CAPITULUM MATHEI *. Inc. [E]cce relinquetur uobis domus uestra deserta. Postquam expressit dominus ... Text truncat al foli 85 d, que acaba sense sentit: ... de quibus deo dante suo loco et. Els folis 86-88 són blancs. El foli 89 a comença truncat: *utroque istorum. 6^m Intellectus supernaturalis ... xiii^m. omne sacrum eloquium quod ad literam non fuit impletum tempore sinagoge complementum sue veritatis attinget in temporibus ecclesie. Deo gratias, amen. Amen.* Al foli 89 bc, nou proposicions de caire arnaldià sobre els temps finals; als folis 89 c-90 a, vint-i-quatre contra «homines pestilentes»; al foli 90 ab, altres deu sobre els temps finals, que acaben: ... *sub determinato numero hebdomodarum (!) animalium*. El foli 90 v en blanc.

Manca a GLORIEUX i a CARRERAS. És la segona peça de què ens ocupem en el present article: veg. supra, introducció; i infra, apèndix III.

8 (ff. 91 a-105 d) [IOACHIMI DE FLORE DIALOGUS DE PRAESCIENTIA DEI ET PRAEDESTINATIONE. Sermo primus.] Inc. (91 a) [V]olo si possum frater karissime benedictae vetus[tis]sime illi questionem [seq. respondere del.] que frequens est et pene assidua in ore multorum [seq. respondere del.] de prescientia dei et predestinatione; des. (100 b) hoc est omnis homo. * Explicit sermo primus incipit secundus *.

[Sermo secundus.] Inc. (100 b) Cum legeretur; des. (101 a) secundum multitudinem misericordiae sue. Amen. * Explicit sermo 2us incipit tertius *.

[Sermo tertius.] Inc. (101 a) Quia fundamentum omnium virtutum; des. (105 d) et erit deus trinitas in nobis et nos in eo. Qui uiuit et regnat per omnia secula seculorum amen.

Russo, p. 19 (entre les obres autèntiques de J. de Fiore); ed. parcial a J. Chr. Huck, *Joachim von Floris und die joachidietische Literatur* (Freiburg im Br. 1938), 287.

9 (ff. 105 d-107 b) [IOACHIMI DE FLORE IN EVANGELIUM IOHANNIS.]

Inc. [I]oanes non tam historiam; des. *Hec in presenti loco de iohannis euangelio dicta sufficient.*

Russo, p. 29, entre les bres dubtoses de J. de Fiore esmenta un *In euangelium iohannis*, reportat per antics bibliògrafs. Aquest fragment, però, del ms. carmelità, sense títol, és un extret del tractat primer de l'obra autèntica *Super quatuor euangelia* o *Tractatus tres super euangelia* (Russo, pp. 17-18), p. 53ra-66ra de l'ed. d'E. Buonaiuti, en *Fonti per la storia d'Italia* (Roma, Istituto storico italiano, 1930).

10 (ff. 107 b-123 c) [IOACHIMI DE FLORE CONTRA IUDAEOS.] Inc. [C]ontra vetustissimam duritiam iudeorum. Idcircho nunnulli agendum existimant; des. *perierat et inuentus est. Explicit liber exortatoriū iudeorum anno domini .m^o.ccc^o.iiii^o. in dicione .iii^o. die 2° marcii que fuit prima dies .xle.*

Russo, p. 29, entre les obres dubtoses de J. de Fiore esmenta un *In euangeliu* deſser la de la còpia que serví de base al còdex carmelità; el dia 2 de març de 1304 coincidí amb el dilluns després de la primera dominica de quaresma.

11 (ff. 123 c-127 a) [IOACHIMI DE FLORE (?) EXPOSITIO PROPHETIAE ANONYMI REPERTA ANNO 1184 ROMAE TEMPORE LUCII, PAPAЕ.] Inc. [B]eatus augustinus quasdam prophetias peregrinas; des. *et tunc veniet consumatio. Explicit apud campum florum in domo spectabilis et generosi viri domini .m. petrileonis de Spoleto omnium artium liberalium peritissimi. Anno dominice incarnationis 14[0]8. die [seq. .iii^o. del.] 4^a Julii.*

Russo, p. 29 (entre les obres dubtoses de J. de Fiore).

12 (ff. 127 a-131 a) [INCERTI AUCTORIS PRECATIO AD IESUM.] Inc. [D]omine yesu christe rex glorie. Qui es via qua uenitur ad patrem; des. *mereamur peruenire saluator mundi. Qui cum patre et spiritu sancto uiuis et regnas per omnia secula seculorum amen. Explicit Soliloquium.*

Manca a M. VATTASSO, *Initia patrum*, I, 302; i a A. WILMART, *Auteurs spirituels et textes dévots du moyen âge latin* (Paris 1932), 589.

13 (ff. 131 b-166 d) [INCERTI AUCTORIS TRACTATUS DE CLERICORUM LAPSU. Liber primus.] Inc. (131 b) [V]isio Ysaye filij amos quam uidit super iudam et ierusalem et cetera. Postquam prophetas .xii^{cim}.; des. (163 d) *habundantius persentirent. Cui sit laus et honor in secula seculorum. Amen.*

[Liber secundus.] Inc. (163 d) [P]ost primum librum in quo de clericorum lapsu tractauimus; des. (166 d) *ad momentum recesserit citius (truncat).*

El foli 167 r és blanc; al foli 167 c, apunt filosòfic: inc. *Attende igitur quod sicut virtus rationalis ... (truncat).*

14 (ff. 168 a-173 b) [PSEUDO IOACHIMI DE FLORE COMMENTARIUS IN EZECHIELEM PROPHETAM.] Inc. (truncat) *redit. Vnde non permanebit;*

des. *pro diuersitate spiritualium figurarum. Explicit liber Ezechielis prophete. Deo gratias. Amen.*

Russo, pp. 40-41 (entre les obres apòcrifes de J. de Fiore). El nostre text no coincideix amb el del ms. Vat. lat. 3822, ff. 100-109.

15 (ff. 173 c-175 d) [ANONYMI SIBYLLAE ERITHREAE VATICINUM.] Inc. *Exquiritis a me o illustrissima turba; des. deprimat in profundum. Desinit Erithree libellus.*

És la famosa pseudo-profecia, conservada en nombrosos mss. i sovint reeditada; veg. especialment l'ed. d'O. HOLDER-EGGER, *Italienische Prophetien des 13. Jahrhunderts*, I, en «Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde» 15 (Hannover 1889) (Hannover 1889) 141-178 (veg. pp. 155-173).

16 (ff. 176 a-178 b) [IOACHIMI DE FLORE TRACTATUS DE ULTIMIS TRIBULATIONIBUS.] * *De ultimis tribulationibus aliquid dicturi sumus* *. Inc. [D]e ultimis tribulationibus disputantes in opusculis nostris; des. nisi solus pater. *Explicit. * Deo gratias. finis. amen. * Folii 178 v en blanc.*

Russo, pp. 24-25 (entre les obres autèntiques de J. de Fiore).

17 (ff. 179 a-186 c) [PSEUDO IOACHIMI DE FLORE TRACTATUS DE SEPTEM STATIBUS ECCLESIAE CAPUT PRIMUM.] Inc. [P]ro pleniori notitia habenda omnium rerum que sparsim in hoc libro continentur. *Notandum quod septem status fuerunt in ecclesia formandi et propagandi; des. sequenti capitulo continetur (truncat) [seq. sicut del.]. Veg. més avall, foli 278 a. El foli 186 d conté un fragment corresponent a la peça següent. Folii 187 en blanc.*

Russo, p. 50 (entre les obres apòcrifes de J. de Fiore). És una summa d'extrets, procedents en gran part del llibre *Vè de l'Arbor vitae Christi crucifixae* d'Ubertino da Casale.

18 (ff. 188 a-266 d) [GULIELMI DE ALVERNIA SIVE PARISENSIS TRACTATUS DE FIDE EL LEGIBUS.] Inc. *In ordine diuinalium sapientialium; des. ita ut dictum est. Folii 267 en blanc.*

GLORIEUX, I, p. 317, q).

19 (ff. 268 a-276 b) [GULIELMI DE ALVERNIA TRACTATUS DE COLLATIONE ET SINGULARITATE BENEFICIORUM.] * *Contra pluralitatem beneficiorum Guliermi Parisiensis* *. Inc. [U]mbra Vehemeth sicut scriptum est; des. maiora maioribus relinquentes et cetera. * *Explicit tractatus de pluralitate beneficiorum Guliermi parisiensis* *. Folii 276 v-277 v en blanc. Folii 278 a-c, fragment ratllat de la mateixa obra; inc. (truncat) [sicut egritudo ut uere (?) del.] *Nam ratio; des. ut dispositio; compareu amb el foli 186 c, supra.*

GLORIEUX, I, p. 218, r).

20 (ff. 278- d-340 d) [GULIELMI DE ALVERNIA SUMMA DE VIRTUTIBUS ET VITIIS.] * *De virtutibus et vitiis Guilhelmi parisiensis* *. Inc. [P]ostquam iam clarum ex ordine ipso rerum; des. cum triumphis nobilibus de medio eorum et cetera.

GLORIEUX, I, p. 316, j).

II

| TRAC[TA]TUS QUIDAM^a IN QUO RESPONDETUR OBJECTIONIBUS | [46 c
QUE FIEBANT CONTRA TRACTATUM ARNALDI DE ADVENTU ANTICRISTI¹. | [46 d

[T]ertiodecimo centenariorum Christi, circa finem, apparuit in populo christiano quidam denuntians tempus persecutionis maximi Anticristi futurum esse in .xiii^o. centenariorum, quod nunc currit, asserens quod illud tempus emerget circa <m> partem illam centenarii ad quam terminarentur .m.c.c. nonaginta anni a tempore quo populus iudeorum expulsus est per romanos totaliter a terra promissionis; et manifestavit ecclesie romane secreto² fuisse revellatum eidem quod iste numerus annorum, currens a predicto initio usque ad tempus Antichristi, fuit expressus per Daniele³ sub talibus verbis: «a tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium et possita fuerit abhominatio in desolationem, dies^b m.ccx»^c; ita quod in illa revellatione, cuius modum expressit romane ecclesie, didicit quod Spiritus Sanctus per illa verba Danielis intendebat principaliter prenuntiare tempus quo fervere debebat persecutio supradicta, ponendo^c diem pro anno.

Hanc autem denuntiationem scripsit cum exortatione chatolica fidelium ad temporalia contempnenda, et celestia vel eterna toto studio perquirenda; et ut armis virtutum se premunirent contra tribulationes futuras. Insuper et scripto divulgavit eam solempniter apud fideles.

Quam annuntiationem atemptaveru[n]t plurimi condempnare diversis modis: nam quidam ratione denuntiati vel dicti, quidam vero ratione denuntiantis, quidam^d autem per modum denuntiandi.

[I]

Ex parte vero denuntiati sattagebant plures inde condempnare: nam quidam dixerunt quod detestabilis erat denuntiatio tamquam falsa et erronea, quidam vero tamquam inutilis vel non necessaria et impossibilis; alii vero dixerunt quod erat repudianda^e tamquam dubia et temeraria.

[A] Primi igitur dixerunt quod erat falsa, quia contra veritatem, et erronea, quia contra Christum, quod sic declarabant:

- ^a quidem. ^b dies supra m. ^c seq. die del. ^d corr. ex quidem.
^e erant repudianda.

¹ Títol repetit al peu del foli 46 c per mà posterior, de la qual són també algunes notes i subtítols marginals, que ometo del tot.

² Es refereix probablement al seu *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, sobre la data del qual i les etapes de la seva publicació veg. infra, f. 60 b-c, i la introducció del present treball.

³ Dan. 12, 11.

[1.º] Cristus dixit apostolis et aliis discipulis: «Non est vestrum | nosse tempora vel momenta que Pater possuit in sua potes- | [47 a tate»⁴ [...].

[2.º] Item Cristus dixit eisdem, ut legitur .xxiiiº Matthei, quod de die et hora consumationis seculi nemo s[c]it, neque angeli in celo⁵ [...].

[3.º] Item apostolus dicit, ad Thessalonicenses prima, quod dies Domini sicut fur in nocte veniet⁶, scilicet ex improvviso rapiens ad iudicium, sicut dicit Glo[ssa]⁷.

[4.º] Item, ad Thessalonicensis .ii. a f., dicit⁸: Rogamus vos, fratres, ut non moveamini a sensu vestro, «neque terreamini, neque per Spiritum», hoc est, per revelationem divinam, ut ait Glo[ssa]⁹; «neque per sermonem», hoc est, per auctoritatem sacre scripture; «neque per epistolam, tam[quam] per nos missam, quasi instet dies Domini» [...].

[5.º] Item Glosa¹⁰ super illo verbo¹¹, Domine, si in hoc tempore, et cetera, dicit: «Illius regni^f tam secretum est tempus, ut tantum scientie Patris pateat».

Et quia denuntiatio erat specialiter de tempore Antichristi, quod ostendebant rationibus et auctoritate.

[1.º] Rationum vero prima est quod tempus Antichristi propinquissimum est fini mundi et consumationi seculi, unde dicebant quod si sciretur sub aliquo certo numero annorum tempus Antichristi, iam sciretur tempus consumationis seculi sub aliqua distantia propinquissima vel brevissima, quod | repugnaret, ut dicebant, verbo Cristi | [47 b dicentis: «Non est vestrum nosse tempora vel momenta»¹² et cetera.

Secunda vero ratio est quia Scriptura determinat tempus quo regnabit personaliter Antichristus, dicens quod erit tempus ce[n]tum annorum cum dimidio¹³; et determinat tempus quod post mortem eius concedetur electis ad penitentiam et quietem, quod in Daniele¹⁴ dicitur esse tempus .xlv. dierum, ut ait Glosa¹⁴ super epistolam ad Thessalonicenses .ii. am g.; si ergo^h sciretur, ut dicebant, tempus Antichristi, [esset] contra superius dicta.

^f .iio.

^f regium.

^g .iio.

^h seq. di del.

⁴ Act. 1, 7.

⁵ Cf. Mt. 23, 36.

⁶ Cf. 1 Thes. 5, 2.

⁷ La *Glossa ordinaria*, atribuïda a Walafrid Estrab (segle ix), però amplament refosa el segle xiii a l'escola d'Anselm de Laon, Veg. els estudis de B. Smalley en «Recherches de Théologie ancienne et médiévale» 7 (1935) 235-262; 8 (1936) 24-60; 9 (1937) 365-400. Text a PL 113 i 114. — Veg. PL 114, 619.

⁸ 2 Thes. 2, 1.

⁹ PL 114, 621.

¹⁰ PL 114, 427.

¹¹ Cf. Act. 1, 6.

¹² Act. 1, 7.

¹³ Cf. Dan. 7, 25.

¹⁴ Cita falsa.

[2.º] Auctoritas vero est Augustinus, non tantum in divina[m] scriptura[m], sed diversis; quarum prima scribitur .xviii. *De civitate Dei* sub talibus verbis¹⁵; «Illam sane novissimam persequationem [...] tempora vel momenta» [...].

| Ad que omnia respondendo prefatus denuntians dixit: | [48 a «Er[r]atis, nescientes Scripturas»¹⁶, neque intelligentes ea de quibus loquimini seu allegatis. Ad cuius erroris evidentiam oportet nos reducere ad memoriam illa que sunt tam fidelibus quam philosophis per se nota [...]. [*Segueix la refutació de les raons adduïdes.*]

| [B] [Q]ui vero condempnaverant eam [denuntiationem] | [52 b tamquam inutilem vel non necessariam et impossibilem, suam sententiam chonati sunt multipliciter confirmare.

[1.º] Primo per rationem quam dicunt omnium doctorum esse concorditer, scilicet, quod si finalia tempora prescirentur, multi, maxime carnales, prefigerent sibi terminum usque ad quem desideria carnis implerent et peccare cessarent [...].

| Secundo confirmant hoc auctoritatibus, et primo per illam | [52 c Augustini que primo superius fuit recitata [...]; tertia [*sic*] est Glose¹⁷ super illo verbo Actuum, «Non est vestrum nosse»¹⁸ et cetera [...]; quarta est Glose <Que> alterius¹⁹ super eodem passu [...].

[2.º] Quod autem denuntiatio sit impossibilis ostedebant primo per potentiam propriam Dei, dicentes quod etsi Deus possit finalia tempora revellare de potentia absoluta, non tamen potest de potentia ordinata [...].

Secundo vero chonabantur ostendere impossibilitatem denuntiationis per contra[r]ietatem eius ad scripturamⁱ sacram in multis locis: primo in *Eclesiaste*²⁰, ubi dicitur quod multa hominis afflictio quia ignorat preterita et futura [...]; secundo in *Habachuch*²¹, ubi dicitur, «Domine, opus tuum in medio annorum notum facies» [...]; | [52 d tertio in epistola ad Corinthios: ibi dicit apostolus quod ad eos fines seculorum devenerunt²² [...]; quarto in *Apocalipsi*²³, ubi dicit[ur] .xxº. capitulo quod Dominus ligavit diabolium .m. annis [...].

[A]d predicta vero denuntians respondebat dicendo: «Er[r]atis [...]»²⁴. [*Segueixen les refutacions d'encuny arnaldia, amb l'enumere-*

ⁱ seq. eius del.

¹⁵ Llibre 18, cap. 53: CSEL 40/2, 356-359.

¹⁶ Mt. 22, 29.

¹⁷ PL 114, 427.

¹⁸ Act. 1, 7.

¹⁹ Probablement es refereix a la nomenada «Glossa interlinearis», publicada en els mateixos volums 113 i 114 de la PL.—Veg. nota 17.

²⁰ Cf. Eccl. 3, 11; 9, 12.

²¹ Hab. 3, 2.

²² 1 Cor., 10, 11.

²³ Cf. Apoc. 20, 2.

²⁴ Cf. Mt. 22, 29.

ració (f. 56 d) de les sis edats de l'Església segons Joaquim de Fiore. que no és citat.]

| [C] [C]ondempnantes vero denuntiationem ut dubiam et | [57 a
temerarium, suum conceptum manifestabant circha utrumque dicentes
quod erat dubia vel [in]certa dupliciter: primo quia multiplex, 2.º
quia mistica.

Horum autem primum declarabant per hoc, quia dies in Scriptura
multipliciter sumitur [...]. Ad quod denuntia[n]s respondebat [...].

Secundo declarabant quod esset mistica locutio sive figurativa per
hoc, quia locutio in qua dies pro anno proponitur proculdubio est alle-
gorica [...]. | Ad hoc autem denuntians respondebat [...]. | [57 b

| [I]dcirco vero dicebant eam [denuntiationem] temerariam | [57 c
fore, quia tam ratione sui quam ratione denuntiantis ad illicitum pro-
rumpebat [...]. [A]d que denuntians respondebat [...].

[II]

| [E]x parte vero denuntiantis ostendebant esse illicitum et, | [60 b
per consequens, temerarium pluribus modis.

[A] Nam aliqui dixerunt quod ad [il]licitum prorumpebat presu-
mendo quod nullus doctorum adhuc temptaverat.

Quibus denuntians respondebat quod si ex presumptione faceret,
sine dubio foret illicitum ac temerarium; sed sciebat hoc non esse
verum, quia nec ad gloriam suam faciebat, nec ad confussionem ali-
cuius, nec per consequens pravo zelo, sed faciebat zelo salutis anima-
rum et evangelice¹ veritatis promovende, qui zelus essentialis decet^k
esse cuique fidelium.

Item dicebat sumis sacerdotibus: — Hoc fatio ex precepto superio-
ris, a quo preceptum^l expressum habui quod scriberem, quod cum lan-
guidus in capite et in pedibus iacerem in lecto super sinistrum latus
et solus in cella mea, repente vocem audivi dicentem michi: Surge
et scribe²⁵. Qua voce audita credidi quod decubitus super regionem
splenis forsitan illuderet michi, et ideo verti me super dorsum^m et...
dum respuimus aliquantulum ... venisset ... est ... tercio vox pre-
dicta vehementius reddit et in eodem instant[e] vocis fuit michi vissum
quod in sinistra mamilla recepissem ictum fortissimum quasi cum
lancea; tunc vero ter[r]itus exxi me subito sedensque in loco possui
manum super mamillam, ut experirer si flueret sanguis inde; et dum
tangerem ipsam, vissum est michi quod globus igneus caput meum
ingrederetur, et sensi me liberatum totaliter a languore ipsius. Et ti-

¹ auangelice. ^k docet. ^l precepto. ^m seq. et del; *textus corruptus*.

²⁵ Cf. 3 Reg. 19, 5.

mens ne graviter | percuterer, festinanter accessi ad tabularium, | [60 c et cepi cartam et atramentum et calamum, et tunc clare sine perturbationeⁿ occurrit michi quod scripsi in tractatu^o qui incepit «Constitui vos»²⁶; quam scripturam non divulgavi, nec etiam comunicavi, nisi quibus <q>dam cartuscientibus in eorum monesterio longe post, bene per .vii. annos. Deinde post, fere^p per quadrienium, missus per regem Aragonum ad regem Francie, causaliter divulgavi Parisius, ubi nocte qua propter hoc fecerunt me magistri parisienses^q incarcerari^{q'}, preceptum divulgandi recepi; quoniam nocte illa sepius in habitaculo carceris audivi vocem dicentem^r michi: «Serve nequam²⁷, quare abscondisti pecuniam Domini tui?»; nec tamen illi qui mecum erant in carcere audierunt. Predicta vero quamvis audivissent summi sacerdotes, nichilominus spreverunt consilium Dei, dicentis in Actibus²⁸ per Gamalielem: Si adeo est istud asperabitur [...].

[B] [A]lii vero dixerunt quod denuntians temerarie procedebat, ideo quia faciebat se prophetam, cum neque faceret miracula nec ostenderet signa revellationis.

Ad que respondebat falsum esse quod dicebatur, quia ipse nichil denuntiabat auctoritate sui, quod dicebat se facere illud ex precepto superioris; tum, quia per autoritatem Scripture denuntiabat, proinde non indigebat denuntiatio miraculorum testimonio [...].

| [C] [A]lii vero dixerunt quod ideo non licebat ei, quia erat | [61 b de filiis despecte nationis, scilicet chatalanus.

Quibus respondebat quod illa blasfemia directe vulnerat Christum et irritat doctrinam sacram; nam Christus non facit differentiam in nationibus, sed congregat ministros ex omni natione que sub celo est, et facit ut in conspectu eius adorent «universe familie gentium»²⁹ [...].

| [D] [A]lii vero dixerunt quod ministerium denuntiationis | [61 c predictae non licebat denuntianti, quia coniugatus.

Quibus similiter respondebat dicens quod ista obiectio irrogabat enormem blasfemiam seu contumeliam Deo et domino Yesu Christo, qui in veteri populo plurimos coniugatos ellegit ad ministerium revelationis et prophetie atque doctrine sue veritatis, et in populo novi

ⁿ prenudatione.

^o corr. ex tractatui.

^p ferre.

^q corr. ex parisienses; seq. incarcerarer del.

^{q'} incarcerarar.

^r corr. ex dicentemi.

²⁶ És el *Tractatus de tempore adventus Antichristi*; veg. nota 2.

²⁷ Cf. Lc. 19, 22. — Aquests detalls no són recontats en la segona part del tractat referit en la nota precedent, on Arnau es defensa de les impugnacions dels doctors parisencs.

²⁸ Cf. Act. 5, 34-39.

²⁹ Ps. 21, 28.

testamenti preposuit^s non solum^{s'} ministris veritatis eius³⁰, sed etiam cunctis fidelibus, actu coniugatum, scilicet beatum Petrum³¹ [...].

[E] [A]lii vero dicebant quod ministerium predictum illicitum erat ei, quoniam sompniatori.

Ad quod respondens dicebat: — Erratis³² dupliciter, scilicet calumpniando^t et blasphemando. Calumpnia quidem est manifesta in hoc, quia neque denuntians asserit se que denuntiat sompniasse, neque probare potestis^u quod id sompniaverit. Blasfemia | vero con- | [61 d sistit in eo, quod ponitis despiciendos atque repudiandos esse ab Ecclesia Dei, qui afferunt ei veritatem divinam in sompnis acceptam [...].

| [F] [A]lii vero dixerunt quod respuenda erat denuntiatio, | [62 a quia denuntians fantasticus.

Quibus respondebat: — Erratis³² dupliciter. Primo quia loquimini sine iudicio rationis et^{u'} ostenditis vos non intelligentes quod proferitis, aut delirare^v, aut ex animo [in]puro loqui; nam ratio dictat ut nullus iudicetur fantasticus propter illa que scribit aut profert, nisi per ea que tradidit appareat eum habuisse conceptus fantasticos [...]. | Item erratis — ut dicebat — 2.º modo, quia blasphemiam divul- | [62 b gatis, que rectissime percutit caput vestrum, quoniam fantasia nichil aliud est nisi aparitio; fantasticus est proprie qui^x de rebus id sentit quod realiter non existit, sed tantum apparet^{x'} ei quod sic sit; qui vero de aliqua re sentit illud quod sic se habet in re, non est fantasticus, sed discretus. Id autem vere est secundum rem, quod Dei iudicio sic se habet; illud autem quod apud Deum non sic se habet ut iudicant homines, vere non est, sed apparet hominibus esse: propter[ea] secundum veritatem fantasticus est conceptus de talibus rebus. De hoc autem ponebat exemplum in ministris Ecclesie, dicens quod omnes pseudoprelati vel pseudocardinales aut patriarcha vel archiepiscopus vel episcopus vel abbas, et sic de aliis similiter, et pseudoreligiosi et pseudoprecones aut theologi vel doctores omnes in quantum sunt vere fantastici, quod ipsi reputant se veros prelatos aut religiosos aut doctores, et tamen non sunt [...].

| [G] [A]lii dixerunt quod temerarie denuntiationem pre- | [62 d dictam exsequebatur, quoniam medicus: nam, ut dicebant, sicut fabrorum est tractare fabrilia, ut ait Ieronimus in prologo super Genesi,^{32'} sic medicorum medicinalia, nec eorum est quod se^y intromittant de theologicis vel divinis.

^s proposuit.

^{s'} ministris [seq. testamenti eius del.] ministris.

^t calumpniando.

^u postestis.

^{u'} seq. o del.

^v delirare.

^x seq. q del.

^{x'} apparent.

^y in se.

³⁰ Cf. 2 Cor. 3, 6.

³¹ Cf. Mt. 16; Io. 21.

³² Cf. Mt. 22, 29.

^{32'} Cf. PL 23, 983.

Ad hoc respondebat denuntians quod fabro, ut faber est, et medico, ut medicus est, non convenit tractare divina; sed utrique convenit ut est chatolicus aut fidelis, sicut Ioseph fabro³³ et sponso Virginis tractare ipsum apicem divine veritatis, scilicet Christum; et sicut Paule et Eustochio, quarum^z studium in divinis idem Ieronimus³⁴ commendabat; et sic | de aliis. Omnes enim fideles sunt de corpore Cristi, | [63 a et Cristus est omnia omnium³⁵; proinde ad omnes pertinet sapere et tractare in spiritu eius veritatem divinam. Unde qui medicos in ministerio divine virtutis respuit^{a'} vel contempnit, non ambulat in spiritu Christi, nec habet in se veritatem christiane religionis.

Quod inde patet: primo quia negat eos fore de corpore Cristi; secundo quia blasfemat totam Trinitatem, que dedit Christum in medicum humano generi³⁶, ad quem ho[no]randum dedit preceptum dicens: «Honora medicum»³⁷ et cetera; tertio quia blasfemat Christum, qui medicos admissit in ministerio sue veritatis, ut Fabianum et Sebastianum³⁸ et Lucam³⁹, cui etiam in Evangelio et in Actibus dedit multa de sua veritate scribere, que ceteri non scripserunt, et cui nullus apostolorum nunquam dixit: —Intromitte te de medicina et non de theologia—; quarto quia blasfemat totam Ecclesiam, nam si propter defectus ministri^{a''} debet respui veritas quam ministrat, graviter errat tota Ecclesia in acceptando prophetias Balaham⁴⁰ de Cristo, qui fuit infidelis et ariolus et sacrilegus et impurus.

Unde dicebat in proposito quod cum denuntians tradat evangelica non per considerationes medicorum aut philosophorum vel magorum vel quascumque a sacris considerationibus alienas, verum per illas que pure chatolice sunt, constat quod non est temerarius, cum non ut medicus illa pertractet, sed ut verus chatolicus aut fidelis.

[III]

[A]ccensa^{b'} impugnatione predictae denuntiationis ex parte denuntiati et denuntiantis, iterum est sciendum quod ex parte modi denuntiandi dupliciter impugnatur.

^z Eustachio quorum.

^{a'} corr. ex respuit.

^{a''} corr. ex ministerii.

^{b'} [a]scensa.

³³ Cf. Mc. 6, 3; Mt. 13, 55.

³⁴ Ep. 108, ad Eustochium virginem: CSEL 55, 306-351.

³⁵ Cf. Rom. 11, 36; 8, 6; Col. 1, 16-17; Hebr. 2, 10.

³⁶ Cf. Mt. 9, 12; Lc. 5, 31.

³⁷ Eccli. 38, 1.

³⁸ Error d'Arnaud o error del copista, per: *Cosmam et Damianum*.

³⁹ Cf. Col. 4, 14.

⁴⁰ Cf. Num. 22, 5-20. La frase així comentada, «Intromitte te...» recorda la que Bonifaci VIII li havia adreçat: «Intromitte te de medicina et non de theologia, et honorabimus te», segons reconta Arnau en la *Interpretatio de visionibus* (ed. M. PELAYO, *Heterodoxos*).

[A] Primo quantum ad hoc quod finalia tempora denuntiantur per modum calculi numeralis, prout astrologi denuntiant eclipses; qui dicebatur esse inconveniens propter duo: quorum primum est quia notitia de finalibus temporibus non habet certa et infa[lli]billia principia [...]; | secundo dicebant hoc esse inconveniens tamquam | [63 b] temerarium, quia nullus sanctorum vel doctorum Ecclesie atemptaverat prenuntiare tempora illa per istum modum.

[1.º] Ad hoc autem denuntians respondebat dicendo, ad primum, quod proculdubio non solum temerarium sed insanum esset velle determinare aliquem futurum eventum ad certum tempus per determinatam calculationem partium temporis absque certis principiis calculandi. Sed cum rationes numerorum sint inmutabiles et eodem^b semper in omni quantitate, dicebat quod, sicut astrologi per certa principia quantitatis mobilis prenuntiant eventus eclipsium in planetis, recte numerando temporis portiones similiter potest quisquam facere in aliis numerabilibus [...].

| [2.º] Ad aliud autem dicebat quod obiectio in proposito | [63 c] est vana dupliciter.

Primo quia impertinens, quoniam hic proponitur scibile vel cognoscibile per humanam industriam [...]; set in illis quorum notitia nequit haberi nisi per revelationem divinam [...], non cadit temeritas^e nec admiratio, ut patuit supra [...]. Quia non debet ignorare fidelis quod Deus, quando vult suam veritatem Ecclesie^d revellare, non revellat omnibus simul, sed alicui vel aliquibus qui sint ministri revelationis ad ceteros. Iterum scire debet quod ille quem ad istud determinat, non elligit ad hoc sive deputat ex consilio prelatorum aut elatorum, quia nullus est eius consiliarius, ut dicit Scriptura⁴¹ [...]. | Cum ergo quis admiratur quod Deus alicui revellat quicquid | [63 d] omnibus utile, quod aliis non revellavit, et ideo spernit, pro certo est infidelis aut invidia vel superbia dempnatus. Nec in talibus, que solum pertinent ad secretum Dei, querenda est ratio nisi solum a Deo. Unde si quereretur a me^e cur michi Deus aperuit intellectum, quem diu clauserat, in predicta prophetia Danielis, non tamen multis aliis maxime^f in Ecclesia, vel quare [per] me voluit illud denuntiare, et non per alios, non posse[m] melius respondere quam: —Nescio—; vel: —Quia sic placuit ei—. Quodsi quis ecclesiasticus^g vellet super hoc mecum disputare, fugerem^h dicens cum Ecclesiaste⁴²: Verba sunt plurima et multam vanitatem in disputando vanitatem habentia. Set si pro animo vellet super hoc ad solatium caritatis aut spirituale conferre, dicerem quod Scriptura iamiam aperuit respondendo ad questionem

^b eadam.

^c corr. ex termeritas.

^d seq. relevare del.

^e seq. quare deus del.

^f corr. ex magime.

^g lect. dub.

^h fugerem.

⁴¹ Cf. Is., 40, 13; Rom. 11, 34.

⁴² Cf. Eccl. 5, 6.

que dicit ad Corinthios ⁴³, quod Deus infirma mundi ellegit ut confondat fortiora, et insipientes huius mundi ut sapientes eius confundat, et ^{l'} contempm[ti]bilia et ea que non sunt iudicio mundi, ut illa destruat que mundus esse iudicat potiora. Secundum que denuntians coniecturando chatolice dicebat quod si Deus ordinavit modo diruere turres Babilonis, id est superbie fulcimenta sive columnas in populo christiano, videtur michi, secundum illa dicta apostoli, quod inter ceteros lapides quibus intendit percutere turres illas, ego sum ^{k'}. Quoniam ille turres principales sunt tres, scilicet claritas sanguinis ut in generosis, altitudo status ut [in] religiosis, scientie sublimitas ut in theologis. Ego autem sum despectissimus genere et infimus statu et villissimus scientia vel officio.

Item dicebat quod obiectio predicta est in proposito vana per alium modum, scilicet quia subponit falsum. Nam multi doctores, etiam sacri, tetigerunt et tradiderunt hunc modum ^{k''} determinandi finalia tempora, scilicet per calculationem determinatarum partium temporis: quorum unus est dominus Yesus Christus in duabus scripturis, primo in Apocalipsi ^{l'} Iohannis ⁴⁴, ubi .xx^o. capitulo | dicit expresse quod | [64 a completis annis .m. ab soluta ligatione Sathane, ut supra fuit expositum, solvetur iterum; secundo in revelatione ^{m'} quam fecit beato Cirillo ⁴⁵ [...]. Item beatus Methodius ⁴⁶ [...]. Item Augustinus .xx^o. *De civitate Dei* ⁴⁷ [...]. Item abbas Ioachim ⁴⁸ [...]. Item Columbinus ⁴⁹ similiter.

[B] [D]e cuncto modo dicebant determinationem esse temerariam quantum ad modum, propterea quia multis ^{n'} increpationibus et notationibus ^{n''} ferit ^{o'} multos [...].

^{l'} seq. in *superfl.*

^{k''} corr. ex mundum.

^{n'} corr. ex multos.

^{k'} seq. in *superfl.*; conueniens del.

^{l'} apocalipsis.

^{m'} seq. in *superfl.*

^{n''} notantionibus.

^{o'} lect. dub.

⁴³ Cf. 1 Cor. 1, 7 i 28.

⁴⁴ Cf. Apoc. 20, 2-3.

⁴⁵ *L'Oraculum angelicum*, falsament atribuït a un suposat sant Ciril de Constantinoble, tercer general del Carne, però realment obra d'un falsari de les darreries del segle XIIIe. Vegeu-ne l'ed. de Piur a KONRAD BURDACH-PAUL PIUR, *Briefwechsel des Cola di Rienzo*, IV, a *Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung*, IV/4 (Berlín 1912), 221-327.

⁴⁶ Veg. ARNAU DE VILANOVA, *Obres*, I, 59-60. El text a ERNST SACKUR, *Sibillynische Texte und Forschungen. Pseudomethodius, Adso und die tiburtinische Sibylle* (Halle am S. 1898), 60-96.

⁴⁷ CSEL 40/2, 424-512.

⁴⁸ Principalment en el *Liber concordiae novi et veteris testamenti* (ed. de Venècia 1519) i en l'*Expositio in Apocalypsim* (ibid. 1527).

⁴⁹ Veg. J. BIGNAMI-ODIER, *Études sur Jean de Roquetaillade (Johannes de Rupecissa)* (Paris 1952), 149.

| [64 b

[Conclusio]

[E]x omnibus supradictis clarissime patet quod adversarii denuntiationis, qui superius ^{p'} sunt descripti, non querebant que Christi sunt, sed que sua ⁵⁰; sattagebant illuminare Christi Ecclesiam, sed ipsius lucernas extinguere, ut submergeretur in tenebrarum abissum, operantes in spiritu drachonis, sicut reales precursores furis venturi [...]. Propter quod [draco] antiquas resumpsit versutias, quibus impugnavit veritatem divinam quondam in primitiva Ecclesia: duobus enim modis chonatur eam regulariter exterminare, primo scilicet per latentem astutiam sive callidam fraudulentiam, secundo per patentem sevitiā aut violentam oppressionem [...]. Finaliter enim nichil aliud intendit nisi quod veritas divina ^{q'} [...] proposita repudietur et nullo modo recipiatur, et iam recepta deseratur [...].

| [A] Quantum ad primum, scilicet ut repudietur in sua | [64 c
novitate, procurat quod non cognoscatur [...]. Nam ad hoc ut laici vel illiterati non agnoscant eam, procurat ut ipsam repudient ^{p''} literati [...]. Ipsos vero doctores legis inducit ad repudiandum veritatem noviter et impugnandum eam duplici stimulo: quorum unus est in ipsis doctoribus, alius autem oritur a circumstantiis veritatis.

[1.º] Ex parte doctorum procurat ^{r'} quod regnet in eis presumptio [...], et quanto sapientiores se reputant in eadem, tanto plus indignatio multiplicatur in eis adversus parvulos [...].

| [2.º] Stimulus ex parte veritatis [...] est apparens vel | [64 d
sophistica diffamatio veritatis [...]. Istud sophisma dracho multiplicabat inter fideles: quotienscumque [...] emergunt apud eos [...] alique scripture que circha divinam intelligentiam divine veritatis excellenter illuminant [...], procurat quod talia documenta [...] modo aliquo diffamentur.

Primo ratione sui, quemadmodum quando aliquod dubium continent procurat ^{s'} quod illud divulgetur et condempnetur, ut per hoc reddat suspectas [...] omnes scripturas et omnia documenta illius ministri. Quali modo abduxit fideles a studio scripturarum abbatis Ioacim, qui fuit in omnibus predictis ab apostolis citra clarior, doctior Ecclesie Christi: nam procuravit quod Ecclesia dampnaret unum libellum editum | ab eo contra magistrum P[etrum] Lombardum ⁵¹ | [65 a

^{p'} corr. ex superlius.
^{r'} procurat doctorum.

^{p''} repudiant.
^{s'} procurant.

^{q'} corr. ex divinali.

⁵⁰ Cf. Phil. 2, 21.

⁵¹ El *Libellus de unitate seu essentia Trinitatis* (Russo, p. 23, entre les obres autèntiques), perdut, condemnat al IV Concili del Laterà pels seus errors trinitaris.

[...]. Simili modo procuravit ut scripture fratris Io[annis] P[etri]⁵², quibus Spiritus Sanctus perhibet testimonium, ut declarabitur, diffamarentur, scilicet propter dubia que continebant; a quibus dubi[i]s occaxione sumpta ministri drachonis persecuti sunt eas et chonati sunt omnino exterminare; et simili astutia usus⁵³ est in parte contra scripturas denuntiantis predicti.

Secundo procuravit¹ documenta predicta sive scripturas diffamari et sperni ratione ministri, quomodo procuravit de beato Ieronimo⁵³ quod diffamaretur de incontinentia et multis malis, quibus incredibilem persecutionem suscitavit^u adversus eius translationes; et similiter facit quotienscumque de factis ministri figit in conscideratione fidelium, sicut quod est coniugatus aut medicus, vel illiteratus aut ignorans grammaticam, vel similia, ut supra fuit expressum circha denuntiationem, vel quod fuit captus multotiens super suam doctrinam; sed a quibus^x, et quo zelo, et qua iustitia vel equitate id fecerunt, numquam faciet eos conscidere, sicut consciderant qui spiritum Dei habent; quem ad modum quidam princeps chatolicus⁵⁴ qui^y, cum quidam confessor suus diceret: — Vitate colloquium talis hominis, quia iam pluries captus est —, propterea quesierat: | — Ex eadem consci- | [65 b deratione qua dissuaderis michi colloquium eius, admitto ipsum, et est michi gratum et non suspectum, quia tot et tanti erant qui eum fecerunt capi, quod si aliquid erroneum^z seminasset, numquam evassisset manus eorum, nec permississet Deus quod totiens evassisset —. Et in hac recussatione divine veritatis propter sofisticam infamiam nuncii vel ministri patefacit Deus per universitatem superborum, de qua dixit

⁵² vissus. ^u seq. de beato Ieronimo del. ^y seq. diversis modis del.
^x aliquibus. ^z del. et add. cui perperam. ^z seq. considerass et del.

⁵² Sic per: *Petri Iohannis*, ço és, Peire Joan Olieu (Olivi), un dels caps dels espiritualistes franciscans. En vida d'Arnau els escrits espirituals d'Olieu, sobretot els referents a la pobresa evangèlica, havien estat durament censurats, diferents vegades, per teòlegs franciscans, però no formalment condemnats, ni per l'orde dels menors, ni per la Santa Seu. Fou el Concili de Viena el qui el dia 6 de maig 1312 condemnà la tesi d'Olieu sobre la pluralitat de formes en l'home i que l'ànima racional no informa el cos, ensems amb altres dues proposicions a ell atribuïdes sobre la cronologia de la passió en l'evangeli de sant Joan i sobre el baptisme dels infants. Les tesis espiritualistes d'Olieu i dels seus seguidors foren condemnades encara per Joan XXII el 1317 i el 1323. Veg. sobretot Fr. EHRLE, P. J. *Olivi. Sein Leben und seine Schriften*, en «Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte» 3 (1887) 409-552; i E. MÜLLER O. F. M., *Das Konzil von Vienne, 1311-1312. Seine Quellen und seine Geschichte*, en *Vorreformationsgeschichtliche Forschungen*, XII (Münster in W. 1934), 236-386.

⁵³ Veg. F. CAVALLERA, *Saint Jérôme. Sa vie et son œuvre*, I, a *Spicilegium sacrum lovaniense*, 1 (Louvain-Paris 1922), 323-332.

⁵⁴ Probablement Frederic III de Sicília, que servà fidelitat a Arnau fins i tot després que Jaume II començà de desviar-se'n, precisament en els moments que s'escrivia l'opuscle que ara presentem als estudiosos. Veg. J. CARRERAS ARTAU, *Relaciones de Arnau de Vilanova con los reyes de la casa de Aragón* (Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, 1955).

in Matheo⁵⁵ quod eorum iudicium nichil rectum, in illis verbis: «cui^a similem extimabo^b generationem hanc?» et cetera. Sicut etiam repudiaverunt Iohannem et Christum contrariis diffamationibus, sic et isti duos modernos nuntios diffamarunt. Nam de illo quem^c primo missit eis, scilicet magistro R[aymundo] Luyli⁵⁶, dixerunt quod erat illiteratus vel ydiota et ignarus grammaticalium. Deinde missit eis 2.º predictum denuntiantem, in facundia latine lingue non tantum sincera et splendida, sed pluribus et admirabili; dixerunt quod fantasticus erat et temerarius et fitonista⁵⁷ vel nigromanticus.

Tertio procurat diffamari predicta, ratione temporis aut novitatis. Ratione novitatis, ut supra patuit; sed ratione temporis quando divulgat quod sunt apocrife^d, id est retro scripte, sicut dicitur de illis que fuerunt edite post canonem Biblie [...].

| [B] [Q]uantum ad secundum vero, scilicet ut accepta^e veritas deseratur, principaliter satagit^f abducere fideles a studio sacri textus, ut simul impellat eos ad duo mala, quorum unum est transgressio divini^g precepti, secundum est cecitas ignorantie [...].

| Alio modo procurat illam distractionem, per curiositatem | [65 d philosophice intelligentie, et per hunc modum maxime seducit theologos [...]. Unde si theologus per veritatem quam scrutatur non efficitur pius et misericors et caritativus et humilis, certum est quod discedit a schola Cristi. Per hanc autem discessionem impellit eos dracho ad duo inconvenientia. Primum est contentus sacre monitionis, quam dicit apostolus⁵⁸: Stultas et sine disciplina questiones devita [...]. | Secundum inconveniens est adulteratio chatolici | [66 a actus, qui est disputatio chatolica [...].

| Alio modo procurat supradictam distractionem, per timorem | [66 b rem corporalium miserie; hoc autem modo seducit potissime religiosos [...]. | Que discessio non solum manifestissima, sed monstruosissima | [66 c cernitur in eisdem; quam etiam sit abhominabilis et monstruosa panditur in revelatione Cirili^h et Ildegardis⁵⁹ et *Confessione ylerdensi*⁶⁰, et gratia exempli nimis aperte claret in illis qui ad curam egritudinum corporalium iudeos vel alios infideles regulariter intro-

^a seq. si del.

^b corr. ex extimbo.

^c quo.

^d seq. in del.

^e acceptas.

^f seq. abicere del

^g corr. ex divine; seq. veritatis del.

^h Cirilis.

⁵⁵ Cf. Mt. 11, 16.

⁵⁶ Veg. el que n'hem dit a la introducció del present treball.

⁵⁷ Sic per *pythonista* = 'pythonicus', 'endeví'.

⁵⁸ Cf. 2 Tim. 2, 23.

⁵⁹ Sobre sant Ciril veg. supra, nota 45. Sobre santa Hildegardis cf. ARNAU, *Obres*, I, 61, nota 13.

⁶⁰ CARRERAS, *Les obres teològiques*, n.º 16. — És però en aquest tractat del ms. carmelità que Arnau s'estén més llargament a blasmar les relacions dels cristians amb els metges jueus.

ducunt; in quo discedunt a veritate Cristi tam corde quam opere. Corde tribus modis: primo quantum ad caritatem [...]. | [66 d Opere vero discedunt quatuor modis: primo per contemptumⁱ sacre monitionis per apostolum, qui dicit: «Nollite iugum ducere cum infidelibus»⁶¹ [...]; secundo per transgressionem chatolice constitutionis^k, .xxviii^o, paragrapho *Nullus* [...]; | tertio per exemplum prave^l | [67 a informationis [...]; quarto per divulgationem [...].

| Per dictam autem monstruositatem duabus mulieribus | [67 b comparat^m Scriptura⁶² multitudinem predictorum, scilicet mulieri metrici et fatue [...]. Licet in clero, maxime seculari, fit absque palio, manifestum vultⁿ ex quinque, scilicet ex zelo et^o ex studio et iudicio et ministerio et exercicio [...].

| Qualiter autem^p ista dispersio spiritualis vel discessio a | [68 d veritate christiane religionis fiunt completa, sicut Scripture prenuntiauerunt, declaratur ex ipsis Scripturis, primo per ordinarias [...], secundo per extraordinarias [...]. Quibus patefactis, per utrasque divinas scripturas absque nube cognoscent universi fideles quod iam non restat aliud fieri per drachonem, nisi ut violentam suscitet oppressionem per Antichristum, quod quantum adhuc distet, eisdem scripturis erit^q manifestum. Non est tamen hic omittendum quod cum denuntiatio supradicta restringat persequotionem maximi Antichristi, et per consequens finem mundi, ad .xiiii. centenarium quod nunc currit, | [69 a non tamen ideo contradicit vel oppo[nitur po]sitioni philosophorum dicentium quod ad perfectionem universi requiritur magnus annus, qui ex triginta sex milibus annis solaribus constituitur [...]. Duratio vero seculi dependet immediate a libito Creatoris [...]. | Si | [69 d vero queratur determinate notitia partis illius centenarii nunc currentis in qua perditionis filius revellabitur, iam non est invenire difficile, cum ex revelationibus particularibus, que sunt extra canonem, indubitanter^r apareat quod anni quibus Daniel prenuntiat illud tempus, sunt^s anni lunares; quapropter si a solaribus^t qui fluxerunt ab excidio Ierusalem usque ad complementum numeri Danielis, dematur excrescentia solarium annorum ad lunares, scilicet .xi. dies pro quolibet anno, reciperet sapie[n]s calculator terminum prelibatum, et insuper | cognoscat aperte quod si .m.m.ccc. anni expressi | [70 a a Daniele lunares intelligantur esse sicut et .m.cc.xc. quos exprimit, ambo numeri complebuntur infra centenarium prelibatum. Per hanc autem confirmationem exsufflatur aperte notabilis repugnantia predictorum numerorum^u, que fuit superius introducta, sed plenius eam

ⁱ conceptum. ^k sentionis. ^l seq. inflammationis del. ^m comperat.
ⁿ signum abbrev. superfl. ^o add. ^p bis, secundum del.
^q corr. ex eris. ^r indubitanter. ^s corr. ex sicut.
^t corr. ex solaribus. ^u lect. dub.

⁶¹ 2 Cor. 6, 14.

⁶² Cf. Is. 1, 21; Mt. 25, 2.

tollet Agnus celestis fulgore sui nominis cum omnia implebuntur: cui sit laus et honor et gloria in secula seculorum^x. Amen.

III

| EXPOSITIO ARNALDI DE VILLANOVA SUPER^a 24^m CAPITULUM | [70 a
MATHEL.

«[E]cce relinquetur vobis domus vestra deserta»⁶³. Postquam expressit Dominus perfidiam et eversionem iudeorum a veritate divina, propter hoc subiungit penam temporalem quam^b erant passuri ob culpam illam. Cuius pene due sunt partes.

Prima et principalis est aversio vel separatio Dei a populo. Et ideo dicitur principalis, quia directe correspondit culpe: nam iustissimum est ut Deus avertatur et separetur a populo qui^c eum negligit et ignoscit.

Secunda pars est accessoria, quia sequitur ad illam tamquam effectus ad causam; et est inconvenientium multiplicatio, tam vitiorum quam temporalium adversitatum.

Pro primo dicit: «Ecce», id est, adventus punimenti^d propter culpam immediate dictam sic, scilicet: sine populari[^{bu}]s congregationis, ut sinagoga sine habitationibus, ut Iudea et Ierusalem sine conscientia^e vel mente^f, relinquetur a Deo vel a me, [per] subtractionem beneficiorum supernaturalis gratie, sicut erit missio prophetarum, celestis instructio sacerdotum, revelatio futurorum, declaratio^g Scripturarum et cetera.

Pro secundo dicit: «Relinquetur, inquam, deserta vobis», quia sine cultu legalis observantie vel solemnitatis (quantum ad sinagogam), et sine cultu civilis tranquillitatis et incollatus pacifici terre promissionis (quantum ad habitationem), et sine cultu veritatum | et | [70 b intelligentie Scripturarum ([quantum] ad mentem) [...].

^x seq. am del.

^a puniemnti.

^a seq. q del.

^o conscientie.

^b seq. eras del.

^r mentis.

^c quid.

^g seq. futurarum del.

⁶³ Mt. 23, 38; Lc. 13, 35.